

Sähköisten dokumenttien hallinta: peruskäsitteet ja kuvausmenetelmät

Airi Salminen

Jyväskylän yliopisto

<http://www.cs.jyu.fi/~airi/>

VIVA-seminaari

Tampere 3.12.2002

Sisältö

1. Mikä on dokumentti?
2. Dokumenttien hallinta
3. Rakenteiset dokumentit
4. Dokumenttianalyysi
5. Dokumenttianalyysin kuvausmenetelmiä
6. Yhteenveto

Esitys perustuu pääosin artikkeliin:

Airi Salminen, Methodology for document analysis. Teoksessa A. Kent (Ed.), *Encyclopedia of Library and Information Science*, Vol. 67 (Supplement 30) (s. 299-320). New York: Marcel Dekker, 2000.

1. Mikä on dokumentti?

dokumentti

asiakirja, -paperi, todistuskappale

Nykysuomen sanakirja, 1996

document

1. a written or printed paper furnishing information or evidence, as a passport, deed, bill of sale, or bill of lading; a legal or official paper
2. any written item, as a book, article, or letter, esp. of a factual or informative nature.

Random House Webster's Dictionary, 1998

1. Mikä on dokumentti?

dokumentti

keskeisiä ominaisuuksia dokumenttien hallinnan näkökulmasta

1. Tarkoitettu ihmisten aistittavaksi (nähtäväksi, kuultavaksi, tunnettavaksi) ja ymmärrettäväksi jossain asiayhteydessä.
2. Tallennettu jollekin medialle.
3. Voidaan tunnistaa ja käsitellä kokonaisuutena.

1. Mikä on dokumentti?

dokumentti keskeisiä ominaisuuksia dokumenttien hallinnan näkökulmasta (jatkoa)

4. Dokumentissa on *sisältö* ja sillä voi olla yksi tai useampia *ulkoisia esitysmuotoja*.
5. Sisältö koostuu *osista*, osat koostuvat *symboleista*.
6. Sisällön rakenteen tarkoitus on auttaa ihmistä ymmärtämään sisältöä.

1. Mikä on dokumentti?

sähköinen dokumentti

lisäominaisuuksia

7. Tallennettu sähköiselle medialle.
8. Tarkoittaa yleensä samaa kuin *digitaalinen dokumentti*.
9. Dokumentin ihmiselle esittämiseen tarvitaan tekninen laitteisto.
10. Digitaalisen dokumentin esittämiseen ja käsittelyyn tarvitaan myöskin ohjelmisto.

2. Dokumenttien hallinta

dokumenttien hallinta

Toimenpiteet, joilla ainakin jossain määrin kontrolloidusti pidetään yllä dokumenttien kokoelmaa suunniteltuun tarkoitukseen.

2. Dokumenttien hallinta

dokumenttien hallinnan toimenpiteitä

- käyttö- ja tuotantotapojen suunnittelu
- sisältörakenteiden ja esitystapojen suunnittelu
- kokoelman organisoinnin suunnittelu
- metatietojen suunnittelu
- käytettävän teknologian (laitteiston, ohjelmiston) valinta ja/tai suunnittelu
- käyttöoikeuksien suunnittelu

2. Dokumenttien hallinta

dokumenttien hallinnan toimenpiteitä

- dokumenttien luominen ja tallentaminen
- metatietojen luominen ja tallentaminen
- muuttaminen
- jakelu
- yhdisteleminen
- hävittäminen

2. Dokumenttien hallinta

dokumenttien hallinnan toimenpiteitä

- dokumenttien hakeminen (ihminen ja/tai ohjelma)
- tietojen hakeminen (ihminen ja/tai ohjelma)
- katselu tai kuuntelu
- metatietojen hakeminen (ihminen ja/tai ohjelma)

2. Dokumenttien hallinta

metatietoja

- sisältöä ja sen merkitystä kuvaavat tiedot (esim. avainsanat, indeksit, ontologiat)
- tuottamiseen liittyvät tiedot (esim. tekijä, tekopäivä, prosessi, organisaatio)
- sisällön rakennekuvaus (esim. DTD, sisällysluettelo)

2. Dokumenttien hallinta

metatietoja

- sijainti ja esitystapa (esim. URL, tiedostoformaatti)
- käyttöoikeudet (esim. luku- ja kirjoitusoikeudet, tekijänoikeudet)
- versiotiedot

2. Dokumenttien hallinta

metatietoja

- luotettavuuteen liittyvät tiedot (esim. allekirjoitus, salakirjoitusavain, annotaatiot)
- metatietoihin liittyvät tiedot (esim. metatietoskeema, metatietojen tuottajat)

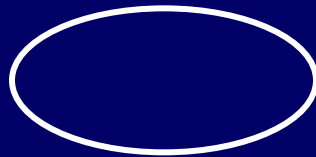
2. Dokumenttien hallinta

ICN = Information Control Net (Ellis, 1979)

ICN:n symbolit:

resurssi (resource)

toiminto (activity)

kontrollivuo (control flow)

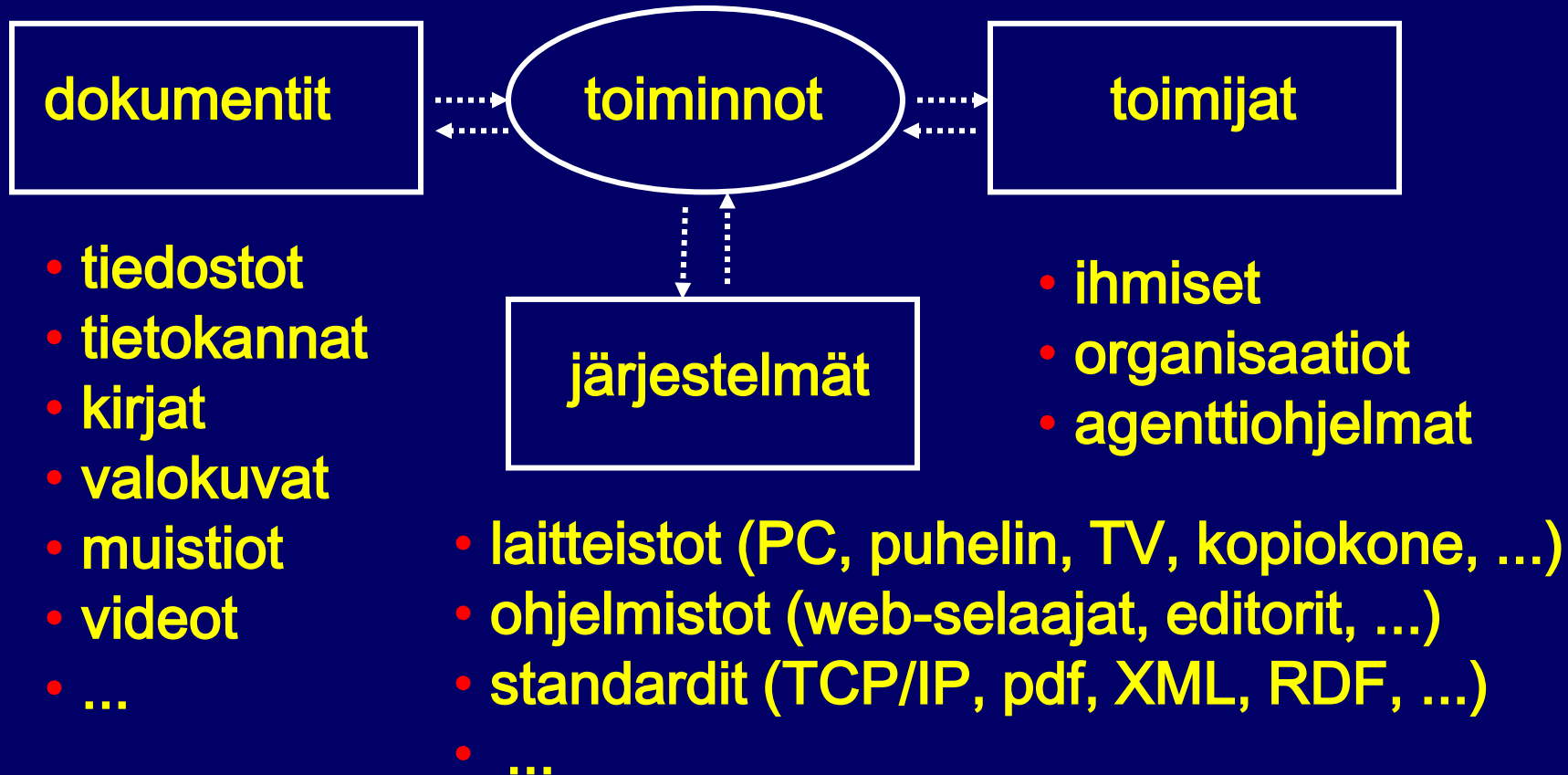

tietovuo (information flow)

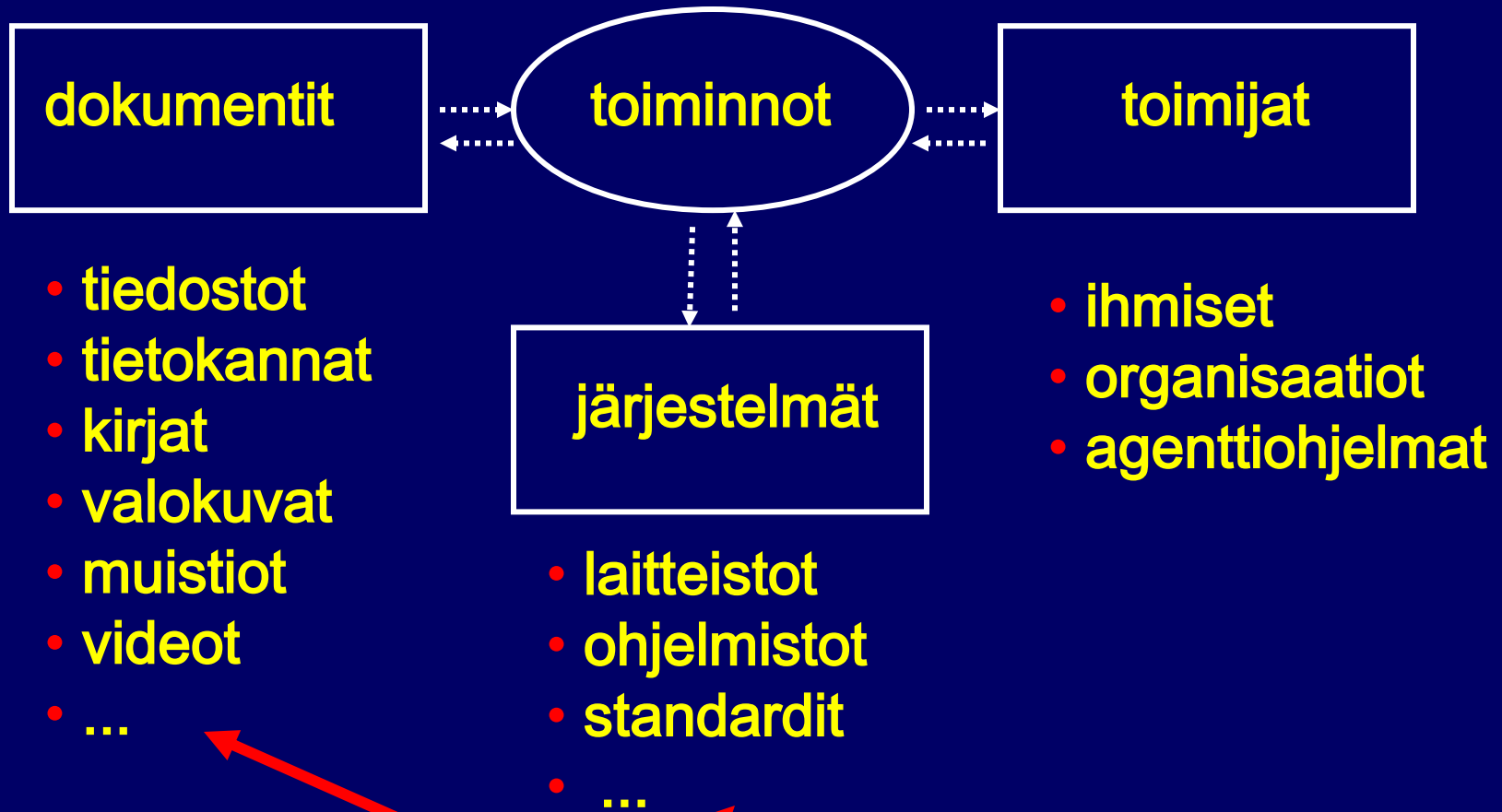
Ellis, C.A. (1979). Information Control Nets: A mathematical model of office information flow. *Proceedings of the Conference on Simulation, Measurement and Modeling of Computer Systems, ACM SIGMETRICS Performance Evaluation Review*, 8 (3), 225-238.

2. Dokumenttien hallinta

Dokumenttien hallintaympäristö

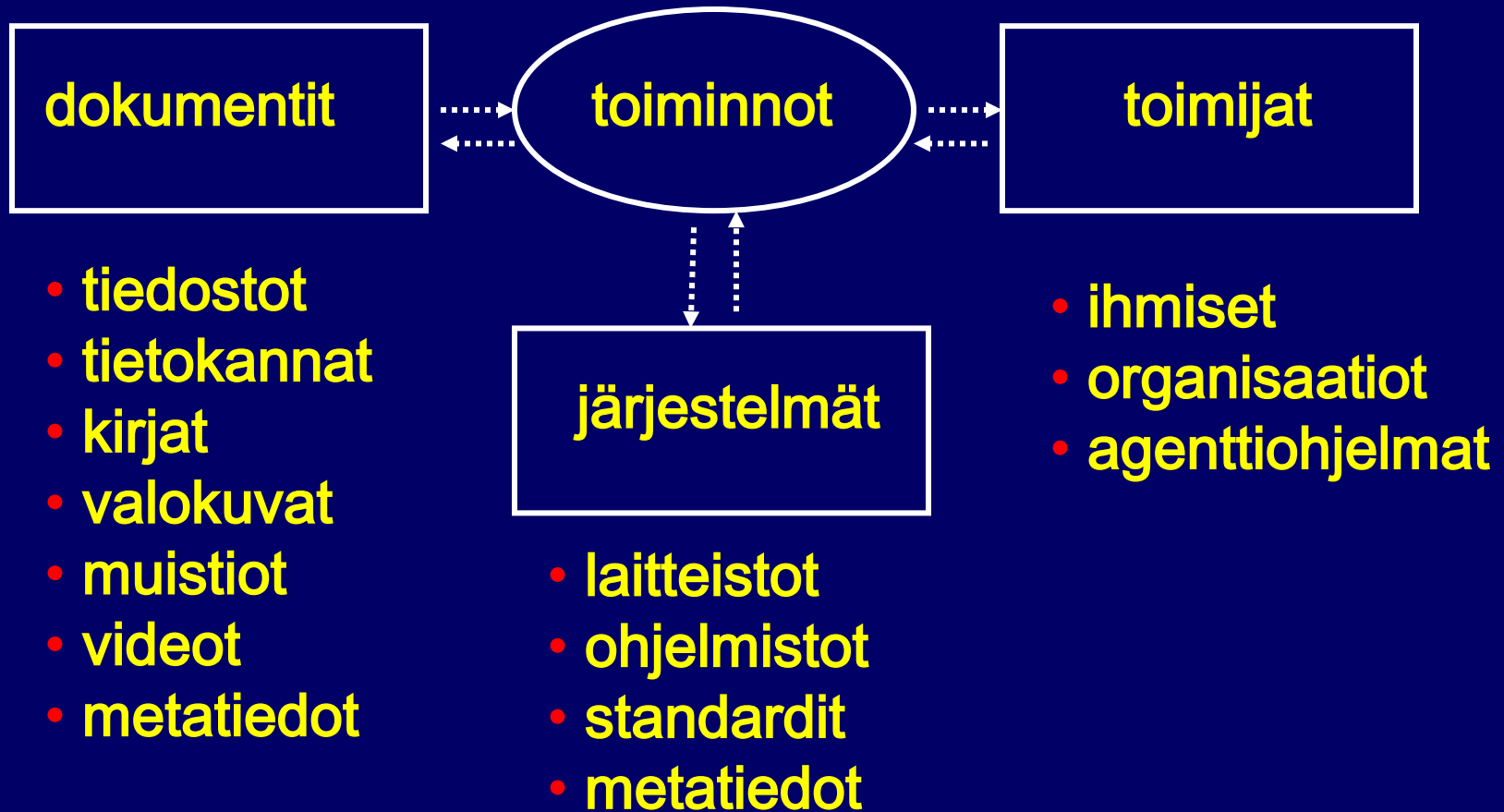
2. Dokumenttien hallinta

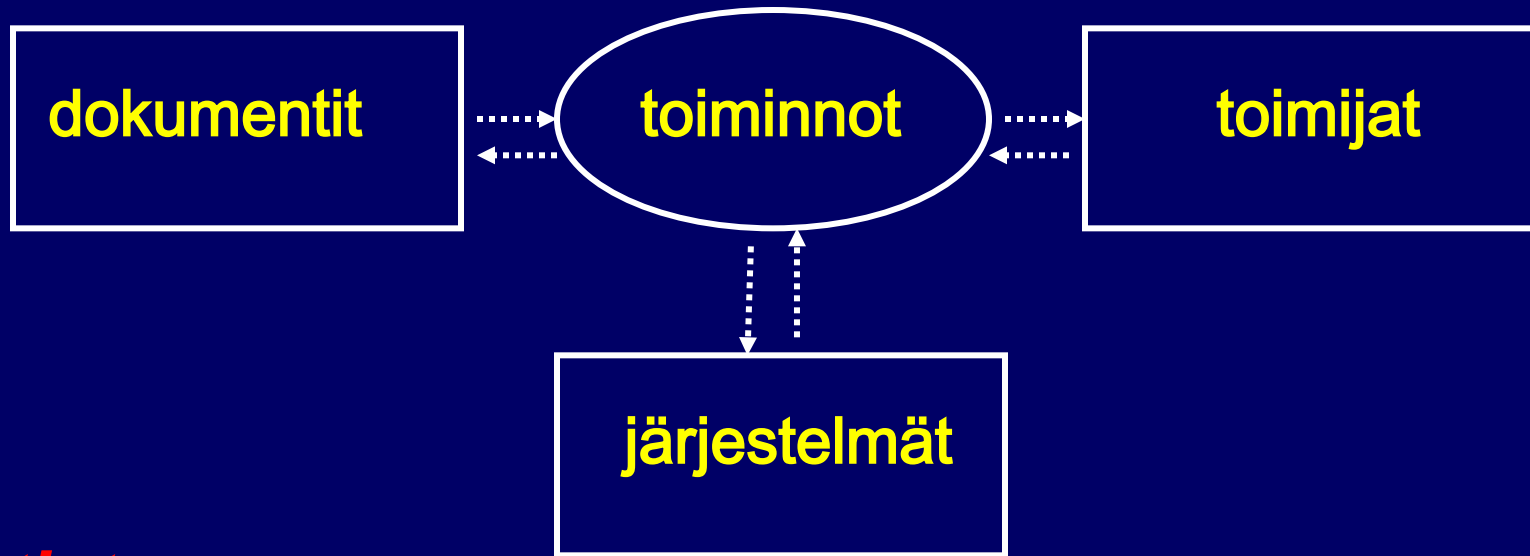
Missä on metatiedon paikka?

2. Dokumenttien hallinta

2. Dokumenttien hallinta

tieto
(*'information'*)

- tuotetaan toiminnoissa
- käytetään toiminnoissa
- tallentuvat resurssien tietovarastoihin (dokumentit, järjestelmät, toimijat)

3. Rakenteiset dokumentit

rakenteinen dokumentti (*'structured document'*)

- Dokumenttien hallintaympäristössä on käytettävissä standardoitu tapa sisällön rakenteen esittämiseen ja määrittelemiseen (esim. XML tai SGML).
- On mahdollista suunnitella dokumenttirakenteet tiettyjä toimintoja varten (esim. HTML web-julkaisemista varten).
- Dokumenttien hallintaympäristössä on käytettävissä ohjelmistoja, jotka pystyvät tunnistamaan rakenneosat (esim. web-selaajat).

3. Rakenteiset dokumentit

XML = Extensible Markup Language

Joukko sääntöjä informaation esittämiseksi rakenteisina dokumentteina

T. Bray, J. Paoli, C. M. Sperberg-McQueen, and E. Maler (Eds.), Extensible Markup Language (XML) 1.0 (Second Edition), W3C Recommendation 6 October 2000, <http://www.w3.org/TR/REC-xml>

3. Rakenteiset dokumentit

```
<?xml version = "1.0"?>
<runo tekija = "Murasaki Shikibu" tekija_syntyntyt = "974">
<info_linkki xmlns:xlink="http://www.w3.org/1999/xlink"
  xlink:type="simple"
  xlink:href=
    "http://digital.library.upenn.edu/women/omori/court/murasaki.html">
  Lis&auml;tietoa runoilijasta
</info_linkki>
<sae>
<rivi>This life of ours would not cause you sorrow</rivi>
<rivi>if you thought of it as like </rivi>
<rivi>the mountain cherry blossoms</rivi>
<rivi>which bloom and fade in a day. </rivi>
</sae>
</runo>
```

Note: The text of the rivi elements is taken from <http://www.slip.net/~knabb/rexroth/translations/japanese.htm>, containing Kenneth Rexroth's translations of Japanese poetry

3. Rakenteiset dokumentit

**This life of ours would not cause you sorrow
if you thought of it as like
the mountain cherry blossoms
which bloom and fade in a day.**

[Lisätietoa
runoilijasta](#)

3. Rakenteiset dokumentit

Dokumenttityypin määritys (DTD) runolle

```
<!DOCTYPE runo [  
<!ELEMENT runo (info_linkki? nimi?, sae+)>  
<!ATTLIST runo  
    tekija CDATA #REQUIRED  
    tekija_syntynyt CDATA #OMITTED>  
<!ELEMENT otsikko (#PCDATA) >  
<!ELEMENT info_linkki (#PCDATA) >  
<!ATTLIST info_linkki  
    xmlns:xlink CDATA #FIXED "http://www.w3.org/1999/xlink"  
    xlink:type CDATA #FIXED "simple"  
    xlink:href CDATA #REQUIRED >  
<!ELEMENT sae (rivi+) >  
<!ELEMENT rivi (#PCDATA) >]
```

4. Dokumenttianalyysi

Dokumenttien hallinnan suunnittelu ja kehittäminen edellyttävät dokumenttianalyysiä. Analyysissä selvitetään ja kuvataan:

- nykyiset toimintatavat
- tarpeet tuleville toimintatavoille
- ehdotukset ja suunnitelmat tuleviksi toimintatavoiksi

4. Dokumenttianalyysi

RASKE-metodologia

- Joukko menetelmiä ja tekniikoita dokumenttianalyysiin.
- Kehittäminen aloitettu RASKE-projektissa (RASKE = Rakenteisten ASiakirjastandardien KEhittäminen).
- RASKE-projektissa menetelmiä käytettiin dokumenttien hallinnan uudistamiseen Eduskunnassa ja ministeriöissä (SGML-standardin käyttöönottoon).
- Erityisesti *rakenteistamisprojekteihin*, joissa tavoitteena rakenteisten dokumenttien käyttöön siirtyminen.

4. Dokumenttianalyysi

Julkaisuja RASKE-metodologiasta ja sen käytöstä:

- Salminen, A., Lehtovaara, M., & Kauppinen, K. (1996). Standardization of digital legislative documents - a case study. In M.S. Lynn (Ed.), *Proceedings of the Twenty-Ninth Hawaii International Conference on System Sciences* (pp. 72-81). Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society Press.
- Salminen, A., Kauppinen, K., & Lehtovaara, M. (1997). Towards a methodology for document analysis. *Journal of the American Society for Information Science, Special Issue on Structured Information/Standards for Document Architectures* 48, 7 (July 1997), 644-655
- Lyytikäinen, V., Päivärinta, T., Salminen, A., & Tiitinen, P. (1997). Valtion talousarvioon liittyvien asiakirjojen rakenteistaminen. RASKE-projektin raportti. Helsinki: Eduskunta, 139 s.
- Tiitinen, P., Päivärinta, T., Salminen, A., & Lyytikäinen, V. (1997). Suomalaisten EU-lainsäädäntöasiakirjojen rakenteistaminen. RASKE-projektin raportti, Tietohallinnon selvityksiä. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, Tietohallintolinja, 170 s.

4. Dokumenttianalyysi

Julkaisuja RASKE-metodologiasta ja sen käytöstä:

- Salminen, A., Tiitinen, P., & Lyytikäinen, V. (1999). Usability evaluation of a structured document archive. In R.H. Sprague, Jr. (Ed.), *Proceedings of the Thirty-Second Hawaii International Conference on System Sciences* (file ddhfu06.pdf at CD-ROM). Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society
- Salminen, A. (2000). Methodology for document analysis. In A. Kent (Ed.), *Encyclopedia of Library and Information Science*, Vol. 67 (Supplement 30) (pp. 299-320). New York: Marcel Dekker.
- Salminen, A., Lyytikäinen, V., Tiitinen, P., & Mustajärvi, O. (2000). SGML for e-Governance: The case of the Finnish Parliament. In A.M. Tjoa, R.R. Wagner, & A. Al-Zobaidie (Eds.), *Proceedings of the 11th International Workshop on Database and Expert Systems Applications (DEXA 2000)* (pp. 349-353). Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society Press.

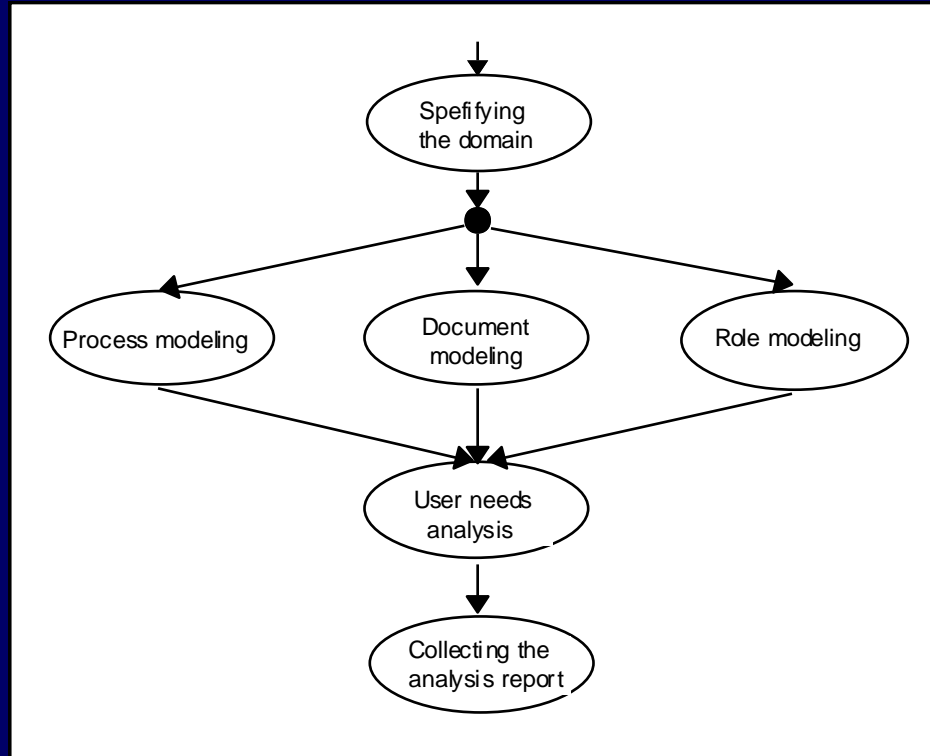
4. Dokumenttianalyysi

Julkaisuja RASKE-metodologiasta ja sen käytöstä:

- **Tiitinen, P., Lyytikäinen, V., Päivärinta, T., & Salminen, A. (2000).** User needs for electronic document management in public administration: a study of two cases. In H.R. Hansen, M. Bichler, & H. Mahrer (Eds.), *Proceedings of ECIS 2000, European Conference on Information Systems* (pp. 1144-1151). Wien: Wirtschaftsuniversität Wien.
- **Salminen, A., Lyytikäinen, V., & Tiitinen, P. (2000).** Putting documents into their work context in document analysis. *Information Processing & Management* 36, 623-641.
- **Salminen, A., Lyytikäinen, V., Tiitinen, P., & Mustajärvi, O. (2001).** Experiences of SGML standardization: The case of the Finnish legislative documents. In R.H. Sprague, Jr. (Ed.), *Proceedings of the Thirty-Fourth Hawaii International Conference on System Sciences* (file etegv01.pdf at CD-ROM). Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society.

4. Dokumenttianalyysi

Dokumenttianalyysi RASKE-metodologiassa

4. Dokumenttianalyysin kuvausmenetelmiä

RASKE-metodologiassa kuvauksen kohteina ovat

- organisaation tai organisaatioverkoston toiminnot
  - organisaatiot ja ihmiset toimijoina
  - dokumentit ja niihin liittyvät metatiedot
  - järjestelmät
  - organisaatioiden ja ihmisten tarpeet
-
- Lyytikäinen, V., Päivärinta, T., Salminen, A., & Tiitinen, P. (1997). Valtion talousarvioon liittyvien asiakirjojen rakenteistaminen. RASKE-projektin raportti. Helsinki: Eduskunta, 139 s.
  - Tiitinen, P., Päivärinta, T., Salminen, A., & Lyytikäinen, V. (1997). Suomalaisten EU-lainsäädäntöasiakirjojen rakenteistaminen. RASKE-projektin raportti, Tietohallinnon selvityksiä. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, Tietohallintolinja, 170 s.

4. Dokumenttianalyysin kuvausmenetelmiä

RASKE:n rakenteistamisraportin osia:

- Tiedonkeruutavat
- Sovellusalueen yleiskuvaus
- Sovellusalueeseen liittyvä dokumentaatio ja sen käsittelijät
- Dokumenttien rakenne
- Ongelmat, tarpeet ja kehittämisajatukset

Esimerkkiraportteja:

•Lyytikäinen, V., Päivärinta, T., Salminen, A., Tiitinen, P. (1997). Valtion talousarvioon liittyvien asiakirjojen rakenteistaminen. RASKE-projektin raportti. Helsinki: Eduskunta, 139 s.

<http://www.cs.jyu.fi/~airi/raportit/RASKE-talousarvioraportti.pdf>

•Tiitinen, P., Päivärinta, T., Salminen, A., Lyytikäinen, V. (1997). Suomalaisten EU-lainsäädäntöasiakirjojen rakenteistaminen. RASKE-projektin raportti, Tietohallinnon selvityksiä. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, Tietohallintolinja, 170 s.

<http://www.cs.jyu.fi/~airi/raportit/RASKE-EU-raportti.pdf>

4. Dokumenttianalyysin kuvausmenetelmiä

RASKE:n kuvausmenetelmiä:

- osapuolikuvaus (organizational framework description)
- dokumentaation tuottamisprosessin kuvaus (document output model)
- dokumenttien käyttö tuottamisprosessissa (document input model)

4. Dokumenttianalyysin kuvausmenetelmiä

RASKE:n kuvausmenetelmiä:

- suhdekaavio (document-relationship diagram)
- tilakaavio (state-transition diagram)
- käsittelijätaulukot (document-role relationship table)
- käsittelytilannetaulukot
- rakennekuvaukset (peruskomponentit ja niiden käyttö, elm-kaaviot, DTD:t)

4. Dokumenttianalyysin kuvausmenetelmiä

RASKE:ssa tarpeiden analysointi ja raportointi jakaantuu seuraaviin osiin

- Tarpeet liittyen dokumentteihin
- Tarpeet liittyen tietotekniikkaan
- Tarpeet liittyen työhön dokumenttien kanssa (sisältää tarpeet liittyen ihmisiin ja organisaatioihin työssä)

Tiitinen, P., Lyytikäinen, V., Päivärinta, T., & Salminen, A. (2000). User needs for electronic document management in public administration: a study of two cases. In H.R. Hansen, M. Bichler, & H. Mahrer (Eds.), *Proceedings of ECIS 2000, European Conference on Information Systems* (pp. 1144-1151). Wien: Wirtschaftsuniversität Wien.

5. Yhteenveto

- **Dokumentti:** keskeiset ominaisuudet dokumenttien hallinnan näkökulmasta.
- **Dokumenttien hallinta:** suunnittelua, tuottamista, käyttöä tiettyyn tarkoitukseen.
- **Metatiedot:** hyvin suunniteltu metatietojen hallinta edellytyksenä dokumenttien hallinnalle.
- **Metatietojen pitäisi olla mahdollisimman pitkälle järjestelmäriippumattomia.**

5. Yhteenveto

- **Rakenteiset dokumentit:** standardoitu, ihmisten ja tietokoneen tulkittavissa oleva muoto tietylle sovellusalueelle tai tiettyyn käyttötarkoitukseen.
- **Dokumenttianalyysi:** edellytys dokumenttien hallinnan uudistamiselle organisaatiossa tai organisaatioverkostossa.
- **RASKE-metodologia:** menetelmiä dokumenttianalyysiin.

5. Yhteenveto

- RASKE:n kuvauskohteina toimintoprosessit, organisaatiot, ihmiset ja heidän työtehtävänsä, tekniikka, dokumentit, ihmisten tarpeet työtehtävissään, organisaatioiden tarpeet tavoitteidensa suorittamisessa.

5. Yhteenveto

Lisätietoja Jyväskylän yliopiston dokumenttien hallinnan tutkimuksesta:

Document Management Research
<http://www.cs.jyu.fi/~airi/docman.html>

Esityksessä mainituista artikkeleista osa saatavana elektronisessa muodossa mainitulta sivulta.